

KUZEY KAFKASYA'DA ÇATIŞMALAR, EKONOMİK GERİ KALMIŞLIK, KÜLTÜREL EYLEMLER VE TÜRK-RUS İŞ BİRLİĞİ

Ömer DUMAN*

Öz

Kuzey Kafkasya Rusya'nın stratejik olarak kayda değer bölgelerinden biridir. Ruslar ve Türkler, Osmanlı ve Çarlık Rusyası zamanından itibaren bu bölgede rekabet yaşamışlardır. Günümüzde Türkiye ve Rusya ekonomi, enerji, savunma ve dış politika alanlarında kritik bir iş birliği dönemi tecrübe etmektedir. "Tarihinin en yakın dönemlerinden birini yaşayan Türkiye-Rusya ilişkileri Kuzey Kafkasya coğrafyasında nasıldır, bu ilişkiler bölgenin huzur ve refahının gelişmesinde 'kazan-kazan' çerçevesinde daha da ilerletilebilir mi?" soruları bu makalenin ana araştırma sorusudur. Bu çalışma bu ilişkilerde "pozitif bir modelleme" formülasyonu üreterek, temelde şunu savlamaktadır: Türkiye etnik, dini ve demografik bağları üzerinden ve Rusya'da tehdit algısı yaratmadan, Kuzey Kafkasya bölgesinde istikrarın ve güven ortamının oluşmasına katkı sunabilecektir. Bu, Rusya'ya rağmen değil, bir iş birliği çerçevesinde geliştirilebilecek bir stratejidir. Böylece hem bölge ülkeleri, hem Rusya ve hem de Türkiye kazanacaktır. Rusya'nın önyargularının kırılabilmesi kolay değildir, o sebeple Türkiye'nin oldukça dikkatli olması gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Türkiye, Rusya, Kuzey Kafkasya, İş Birliği, Modelleme.

Conflicts In North Caucasia, Economic Background, Cultural Actions And Turkish-Russian Cooperation

Abstract

The North Caucasus is one of the strategically significant regions of Russia. Russians and Turks have experienced competition in this region since the times of Ottoman and Tsarist Russia. Today Turkey and the Russian economy, energy, defense and foreign policy cooperation in a critical area is to experience periods. "Living one of its most recently, the history of Turkey-Russia relations is how the North Caucasus region, the development of these relations of peace and prosperity 'win-win' min can be further improved in the frame?" Question

* İstanbul Medeniyet Üniversitesi Doktora Öğrencisi.

is the question of the main research this article. In this study, these relations “a positive modeling” formulation, producing basically are purports viewed Turkey ethnic, religious and demographic ties over Russia in threat perceptions without creating will be able to contribute to the establishment of stability and confidence in the North Caucasus. This is a strategy that can be developed in cooperation, not Russia. Thus, both the countries in the region, as well as Russia and Turkey will win. Russia’s prejudice is not easy to be broken, then why Turkey should be quite careful.

Keywords: Turkey, Russia, North Caucasus, Cooperation, Modeling.

Giriş

Rusya Federasyonu 2019 verilerine göre 146,8 milyondur. Ülkede kişi başına düşen milli geliri aylık bazda 471\$ (30.526 Ruble) ve 2018 yılına oranla % 5,5 oranında bir artış olduğu değerlendirilmekte ve 4,708 trilyon dolar civarında gayri safi yurt içi hasılası olduğu belirtilmektedir.¹ 19. yüzyılda Ruslar Kafkasları ele geçirmek için harekâta başlamıştı. Aras Nehri’ne kadar olan bölgeyi ele geçirmiş² ve günümüz de Rusya Kuzey Kafkasya’yı “Güney askeri bölgesi” olarak sınıflandırmıştır.

Kuzey Kafkasya çeşitli milletlere, dinlere mensup insanların yaşadığı, Rusya’nın güney sınırlarını teşkil eden Adigey, Çeçenistan, Dağıstan, İnguşetya, Kabardey-Balkar, Karaçay-Çerkez ve Kuzey Osetya Özerk Cumhuriyetleri’nin bulunduğu coğrafyadır. Dikkate değer jeopolitik, jeoekonomik ve jeostratejik özellikleri mevcuttur. Kuzey Kafkasya’nın güney sınırları, bölgeyi Kafkas Ötesi’nden ayıran doğal set görevi gören Kafkas Dağları’ndan oluşmaktadır. Bu setin hem Rusya hem de Türkiye toprakları için bir savunma görevi gördüğü söylenebilir. Bölge Batı ile Orta Asya arasında köprü vazifesi görmekte, enerji, maden kaynakları ve yer üstü zenginliklerinin Orta Asya’dan dünya pazarlarına aktarılmasında önemli bir rol üstlenmektedir. İlaveten, Orta Asya ve Hazar Denizi’ndeki önemli petrol ve doğalgaz kaynaklarının tedarikini sağlayan boru hatlarının geçiş güzergâhı olarak görülebilir. Ayrıca bölge, Kuzey ile Güney Kafkasya ve Orta Doğu’ya geçişler için de önemlidir.

Kuzey Kafkasya’da günümüze değin çatışmaları, geri kalmışlığı ve halklar arasındaki ihtilafları oluşturan ve etkileyen durumlar Rusya’nın tarih boyunca uyguladığı politikaların bir sonucudur. Coğrafyayı Rus nüfusunun ve kültürünün bir parçası hâline getirmek için uyguladığı iskân, nüfus, sürgün³ ve etnik temizlik politikaları bölgeyi bugünkü sorunlar yumağına sokmuştur. Günümüzde Rusya Federasyonu hükümetine ve devletine karşı beslenen düşmanlık nedeniyle yapılan saldırılar, hükümetin karşı operasyonları, sınır sorunları, halklar arasındaki baskın milliyetçilik anlayışı ve bunun yol açtığı ihtilaflar yüzlerce insanın can ve mal kaybına neden olmuştur. İlaveten, eko-

¹ “Federal State Statistic Russia in 2018”, Moscow 2016, http://www.gks.ru/bgd/regl/b18_06/Main.htm. (27.03.2019)

² Mesut Hakkı Çaşın, *Novgorod Knezliği’nden, XXI. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi*, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul, Nisan 2006, s. 115.

³ İrfan Kaya Ülger, *Putin’in Ülkesi: Yeni Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi*, Seçkin Yayınları Sosyal Bilimler, No: 141, Ankara, Temmuz 2015, s. 105.

nomik ve sosyal sorunlar çatışmaların hem nedenini hem de sonucunu oluşturmaktadır. Ayrıca tüm bu yaşananlara Rusya'nın neden olduğunu düşünen toplumun birçok kesimi, kendi halkına zararı dokunabilecek farklı oluşumlara yönelmektedir. Ancak bu oluşumlar Rusya Devleti tarafından terör örgütü olarak kabul gören gruplar arasında belirtilmekte ve günümüz Kafkasya'sının en büyük problemlerinden biri olarak görülmektedir.

Türkiye son yıllarda Rusya ile ekonomi, ticaret, turizm, askerî ve enerji alanlarında ortak faaliyetler, dış politika çerçevesinde yapılan bölgesel ve küresel sorunlara ortak çözüm bulma gibi birçok alanda ilişkiler ve iş birliğinin tesisi için politikalar geliştirmektedir. Bu çalışmada, Türkiye'nin kendi içinde ortaya koyduğu toplumsal uzlaş, birlikte yaşama anlayışı ve bunlara yönelik politika ve projelerin örnekleri; Kuzey Kafkasya'da yaratacağı etki ve muhtemel sonuçları detaylı bir şekilde belirtilecektir. Böylece Kuzey Kafkasya'da yaratılacak huzur ve güvenin Rusya Federasyonu'nda oluşturacağı etki de gösterilecektir.

Bu çalışmanın amacı; Kuzey Kafkasya Bölgesi bağlamında Türkiye ile Rusya arasındaki günümüz olası iş birliği vizyonunu irdelemektir. Bunu yaparken yöntem Rusya Federasyonu ile bölgenin sorunlarının çözümünde ve kalkınmasında nasıl bir iş birliği gerçekleştirilebileceğini analiz etmek ve Rusya Federasyonu'nun tepkisini çekmeden bunun nasıl yapılabileceğini tespit etmektir. Bölgenin sorunları ve geri kalmışlığı ortaya konularak, Türkiye'nin bölgedeki varlığını tesis etmek ve sağlamlaştırmak için bunlara yönelik yaklaşımını, politikalarının neler olduğunu ve olabileceğini değerlendirmektedir. Yine aynı doğrultuda bölgede var olan etnik, din ve aşiret çatışmalarının incelenmesi, sebeplerinin ve gelişmelerin geniş bir analizinin yapılması, bu olaylarla ilgili sorunların çözümünün değerlendirilmesi ve yeni çözümler getirilmesi amaçlanmaktadır. Ayrıca çalışma, son dönemde iki ülke arasındaki ilişki göz önüne alındığında iş birliğinin bu bölgede de çok kolay olmamakla beraber çok zor da olmayacağını ortaya koyma amacı taşımaktadır.

Rusya'nın Türkiye'ye yönelik politikalarında bölgesel ve uluslararası alanlarda farklılıklar seyretmesi, uçak krizi gibi eylemler ve en önemlisi Rus halkında Türkiye'ye yönelik dillendirilen "Turanist" yaklaşımı kapsamındaki öngörüler gibi hassas siyasi, stratejik ve tarihi handikaplar mevcuttur. Bu çalışma; son kerte, dönemler gelişmekte olan iki ülke liderlerinin yakınlaşması çerçevesinde hareketle ortaya koyulan iş birliği ilişkisini Kuzey Kafkasya temelinde daha da kurumsallaştırma hedefinde pozitif bir modelleme okuması olarak görülebilir.

1. Kuzey Kafkasya'da Rusya'ya Karşı Çatışmalar

Kuzey Kafkasya'da Rusya'nın hâkimiyetini tesis etmek için uyguladığı nüfus, iskân, göç ve sürgün politikaları tarih boyunca var olan düşmanlığı daha da körüklemekte ve Kafkas halklarının kendi aralarında çatışmalarına neden olmaktadır.

Özellikle 1990 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ile Rusya'nın içinde bulunduğu bunalımı fırsat olarak değerlendirmek isteyen bölgedeki halklar, yönetime karşı mücadele başlatmışlardır. Rusya Federasyonu'nun da hâki-

miyetini tekrar tesis etmek için sert politikalar ve bunların neticesinde askerî eylemleri tercih etmesi durumu daha da işin içinden çıkılmaz hâle sokmuştur. Diğer taraftan 1990'lı yıllarda küresel çapta ortaya çıkan İslam anlayışı etrafında buluşan din motivasyonlu radikal örgütler bu coğrafyada ortaya çıkmaktadır. Bu örgütler daha sonra Vahhabi anlayışı ile yoğrularak oluşturulan "Cihad" inancı ile saldırı tarzında eylemlere girişmeye başlamışlardır. Durumun vahameti görülmüş ve 2002 yılında Putin iktidarı döneminde bu örgütlere karşı yürütülmek istenen mücadelelerin yasallaştırılması kararı alınmıştır. Bu çerçevede "Federal Law No.-FZ"⁴ adlı bu yasayla sert tedbirlerin alınmasının sağlanacağı belirtilmiştir. Ancak alınan sert tedbirlerle "selefi" olarak nitelenen bu örgütlerin şiddete karşı daha güçlü tepki verdiği belirtilmektedir.⁵

1.1. Çeçen Savaşı ve Günümüz Sürecine Yansıması

SSCB'nin dağılmasıyla Çeçenistan Cumhuriyeti 1991 yılında Rusya Federasyonu'ndan bağımsızlığını ilan etmiş, Cehar Dudayev ilk cumhurbaşkanı olmuştur. Rusya Çeçenistan'daki mevcudiyetini muhafaza etmek için sert eylemlere girişmiştir. Bu dönemde Çeçenistan iyi hazırlanmış askerî gruplar ve dış destek ile Rusya ile giriştiği savaştan galip olarak çıkmıştır. Çeçenler Rusya'dan talep ettiği enerji boru hatları için ücreti Hasavyurt Antlaşması'nda elde etme imkânı bulmuştur. I. Çeçen Savaşı'ndan sonra Cehar Dudayev'in öldürülmesi ile yeni siyasi figürler ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında aşırı muhafazakâr görüşlü olanlardan Doku Umarov ve Şamil Basayev Dağıstan, İnguşetya ve Kabardey-Balkar'a kadar olan bölgeyi kapsayacak şeriat hukuk temelli büyük İslam devletini kurmak için birçok eylem ve politikalar gerçekleştirmişlerdir. Bu eylemler arasında, 2004 yılının Eylül ayında Kuzey Osetya'da bir okulda meydana gelen işgal eylemi ve bunun neticesinde 334 kişinin ölmesi ile sonuçlanması, iki Rus yolcu uçağının kaçırılması ve Moskova metrosundaki intihar saldırıları gösterilebilir.⁶ Rusya bu durumu kendisine tehdit olarak görmektedir. Diğer taraftan, bu Çeçen grupların Vahhabi anlayış ile inançları sentezlemesiyle Çeçen mücadelesi başka bir evreye yönelmiştir. Bunda bu akımın öncüleri olan "Şeyh Fathi" ve Afgan Savaşı'nın tanınmış savaşçısı "İbn al-Hattab" adlı kişiler etkili olmuştur.⁷

2005 yılında Çeçen lider Aslan Mashadov'un ölümünün ardından yerine geçen Abdulhalim Sadullayev "Kafkas Cephesini" kurmuştur. Akabinde, Kabardey'de Vahhabi olduğu belirtilen 1000 kişinin Rusya ve yerel güçlerin baskısı altında yaşamak istememesi ve isyan etmesi neticesinde merkezî ve

⁴ "Federal Law of the Russian Federation on the Procedure for Exit from the Russian Federation and Entry Into the Russian Federation", 1996, <http://www.refworld.org/docid/3ae6b50324.html>. (02.05.2018).

⁵ Oktay Bingöl, *Tarihsel Süreçte Rusya'nın Kuzey Kafkasya'yı Kontrol Stratejilerinde Geline Aşama: Başarısızlık ve Terör, Karadeniz Araştırmaları, Uluslararası Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi*, Sayı 37, Ankara, Bahar 2013, s. 138.

⁶ "Moskova Metrosunda Çfte İntihar Saldırı", Mart 2010, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/03/100329_moscow. (06.05.2018).

⁷ Domitilla Sagramoso, *Violence and Conflict in the Russian North Caucasus*, International Affairs, July 2007, pp. 694-695.

federal yönetime karşı saldırılarda bulunması Çeçenistan'daki durumun nasıl diğer bölgelere yayılabileceğinin bir göstergesi olmuştur.

Bir sonraki dönemde, Çeçenistan'da Rus hâkimiyetinin tesisi gerçekleşmiş ve Rus yanlısı yönetim olan Ahmet Kadırov ve daha sonra da oğlu Ramazan Kadırov'un iktidarıyla Çeçenistan'da olaylar durulmuştur. Ancak bu etki diğer cumhuriyetler olan Kabardey Balkar, Dağıstan, İnguşetya'ya nüfuz etmiştir.

Çatışmaların 2017-2018 yıllarında da devam etmesi ile bölgenin birçok yerinde ölümler meydana gelmiştir.⁸

1.2. Din Motivasyonlu Örgütlerin Rusya'ya Karşı Mücadeleleri

Kuzey Kafkasya'da varlık bulan ve gelişen İslam din motivasyonlu terör grupları, belirtildiği gibi Çeçen Savaşı'ndan sonra Vahhabi anlayışla yoğrularak sefeli grupları meydana getirmiştir. Bu grupların amacı cihad anlayışı çerçevesinde Rusya Federasyonu merkezî hükümeti olmak üzere cumhuriyetlerdeki yerel hükümetlere karşı mücadele etmektir. Bu çerçevede bölgede şeriat ile yönetilen bir İslam devletinin kurulması amacı taşınmaktadır. Bu gruplar zamanla bölgede etkinliğini artırmıştır. Bunda merkezî ve yerel hükümetlerin ile elit grupların eylem ve politikaları çok etkileyici olmuştur. Daha sonradan kurulan Kafkas Emirliği altında faaliyetlerine hız vermişlerdir.

1.2.1. Grupların Gelişimi ve Etkileri

Kuzey Kafkasya'da 1970 yılında, ilk zamanlarda Sovyetler Birliği ve komünizme karşı olarak ortaya çıkan cemaat grupları 1990 yılından itibaren Rusya Federasyonu ve yerel hükümetlerine karşı mücadeleye girişmişlerdir. Bu gruplar özellikle Çeçen-Rus Savaşı'ndan sonra cihad amacı doğrultusunda Vahhabi (sefeli) anlayış ile yoğrulmuş örgüt elemanlarından oluşmaktadır. Bu anlayış Orta Doğu'dan gelmektedir. Bu anlayışı etkileyen kişiler; Abdul Alaa Maudidi, Sayid al Kutb, al-Turabi olarak belirtilirken etkili kurumlar ise Al Haramein, İslam Yardımlaşma Kurumu, İslami Kurtuluş Örgütü olarak gösterilmektedir.⁹ Bu grupların temel amaçlarından birincisi Rus güçlerinin bölgeden çekilmesi ve Rus etkisinin bölgeden yok edilmesi, ikincisi ise bölgede İslam şeriat hukuku ile yönetilen bir devletin kurulması olarak bilinmektedir. Böylesi bir amaç halktaki milliyetçilik duygusunu artırmıştır ve buradan da eleman devşirebilmesi kolaylaştırmıştır. Bu doğrultuda 31 Ekim 2007 tarihinde Doku Umarov tarafından kurulan "Kafkas Emirliği" adı altında direnişçi gruplar bir çatı altında toplanmıştır. Daha sonra; kesin bir bilgi olmasa da "DEAŞ" terör örgütüne bağlılık yemini ettiği iddiaları gündeme gelmiştir.¹⁰

Saldırıların özellikle alt yapı ve ekonomik kaynaklara yönelik olmasından dolayı, bu durumdan en çok bölgedeki halklar etkilenmektedir. Buna Nalçik Hipodromu'nun bombalanması, Baksan Hidroelektrik Santrali'nin bombalanma-

⁸ Neil Hauer, "An Uncertain Year Ahead for the North Caucasus, Terrorism Monitor. Terrorism Monitor", 16.5, 8. <https://jamestown.org/program/uncertain-year-ahead-north-caucasus/>. (30.05.2019).

⁹ Domitilla Sagramoso, "a.g.m.", pp. 694.

¹⁰ "Kafkas Emirliği İşid'le Çatışmaya Girdi", 2014, <http://ajanskafkas.com/genel/kafkasya-emirli-i-sidle-atisma-ya-girdi/>. (06.05.2018).

sı, Çeçenistan'da enerji rafineri ve boru hatlarına yapılan saldırılar, keza Dağıstan'da aynı durumların yaşanması birkaç örnektir. Böylelikle eylemler ekonomik sorunlar yaşayan halkların bu tarz örgütlere yönelmesinin önünü açmaktadır.

Diğer yandan, bölgedeki sorunlarının sebebi olarak Rusya Federasyonu ve politikaları gösterilmektedir. Bu çerçevede mücadele gün geçtikçe kendi gücünü ve bölgeye yönelik etki ve tahribatını artırmaktadır. Bu çatışmalarda Rusya Federasyonu ve yerel hükümet ile yöneticilerinin hatalarının etkili olduğu belirtilir. Sorunun derinleşmesine sebep veren etmenler olarak; cumhuriyetleri yöneten hükümetlerin itibarsızlığı ve yöneticilerinin hesap verebilirliğinin olmaması, yolsuzluklar, zor ekonomik şartlar, gençlerdeki işsizlik oranının çok yüksek olması gösterilir. İlâveten sosyal yabancılaşma, siyasi kanalların halka kapatılması, ifade özgürlüğünün olmaması, seçimlerin kaldırılması ve yerine merkezden atamaların olması halkta ümitsizliği daha da artıran önemli etmenlerdir. Dahası; güvenlik güçlerinin suçlu-suçsuz ayrımı yapmaması, faillerin yakınlarının bile suçlanması, köy baskınları, adam kaçırmaları, keyfi öldürmeler gibi insan hakları ihlalleri Rusya Federasyonu'na karşı yapılan çatışmaları daha da şiddetlendirmektedir. Bölgede eğitim sorunu aslında en temel etmenlerden bir başkası olarak gösterilir. Eğitimin devlet tarafından yeterli oranda verilememesi neticesinde terör gruplarının eğitim ağını oluşturan cemaatlerin bu işi kendilerine bir görev olarak addetmesine neden olmaktadır.

1.2.2. Yöneticilerin İtibarsızlığı ve Yolsuzluk

Bölgedeki yöneticiler 1990'dan sonraki dönemlerde seçimle iş başına gelmekteydi. Rusya'da 2004 yılında çıkarılan kanun¹¹ ile başkanların seçimle değil atama ile yönetime gelmesine dair düzenleme yapılmıştır. Rusya Federasyonu başkanı istediği zaman değişiklik yapabilecektir. Durum böyle olunca atanan yöneticilerin sorumluluğu halka değil de Kremlin'e karşı olacağından Kremlin'in çıkarları doğrultusunda yolsuzluklar görmezlikten gelinebilecektir. Başkanlar halkın talepleri yerine merkezî yönetimin taleplerini dikkate almaktadır. Ayrıca, atama yöntemi halkın kendi kendini yönetme ve siyasi sürece katılım hakkının ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir. Böylece atanan yönetici iktidarını sağlamlaştırmak için kendisini destekleyen grupları yönetim kademelerine yerleştirebilir, bunun sonucunda toplumun diğer kesimleri kendisini dışlanmış hissedebilir ve taleplerini duyurma ve bu taleplerin yerine getirilmesi gibi bir durumdan yararlanamayabilir.

Bunun dışında, bölgede adil ve özgür yargılamamanın mevcut olmadığı gözlenmektedir. Devletin bağımsız bir yargıyı tesis etmede yetersiz kaldığı belirtilmekte, yargılamaya iktidarın müdahil olma iddiaları halkta yargıya olan güveni sarsmaktadır.

İlâveten bu yöneticilerin merkezden gelen devlet yardımlarını halka yansıtmak yerine kendi aile ve destekleyenlerine temin ettikleri gerçeği ekonomik verilerin analizleri ile gözlenmektedir.¹² Bu kişiler mevkilerinin kendilerine sağ-

¹¹ Oktay Bingöl, "a.g.m.", s. 152.

¹² Peter. J. Stavrakis, *Joan Debardeleben and Larry Black, Beyond the Monolith: the Emergence of Regionalism in Post-Soviet Russia*, MD: Johns Hopkins University Press, Baltimore 1997, pp. 226-227.

ladığı imkânlar neticesinde ülkedeki önemli ekonomik teşebbüslerde faaliyet yürütmektedirler. Ekonomik yaşamları sıkıntılı olan halk yoksulluk ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum toplumun büyük kesiminin tepkisini çekerek terör gruplarının ortaya koyduğu argümanları desteklemeye zorlayabilir.

1.2.3. İnsan Hakları İhlalleri

Rusya Federasyonu Kuzey Kafkasya'da hâkimiyetini tesis etmek için güvenlik güçleri ve ülkelerin yönetimleri aracılığıyla operasyonlar gerçekleştirmektedir. Operasyonlar icra edilirken masum sivil kayıpları, köy baskınları, adam kaçırmalar, haksız gözaltılar gibi insan hakları ihlalleri gerçekleştirmektedir. İhlaller çerçevesinde hem Rus güvenlik güçleri hem de yerel güvenlik güçleri aracılığıyla muhaliflerin haksız gözaltı ve tutuklanması, ortadan kaybolması, öldürülmesi gibi vakalar gerçekleştirilmiştir. Bu durumlara örnek olarak 2009 yılında İnguş Muhalif lider Maksharip Aushev'in Kabardey-Balkar'da öldürülmesi,¹³ insan hakları örgütü olan Memorial Örgütü verilerine göre 2007 yılından beri ortadan kaybolduğu bildirilen 3.000 kişiden bir daha haber alınamaması, İnguşetya'da İdris Tsizdov adlı kişinin zorla polis tarafından götürülmesi ve bir daha haber alınamaması gibi benzer birçok olayın vuku bulması¹⁴ gösterilebilir. 2000'li yıllardan itibaren Çeçenistan'da artan saldırılar neticesinde Çeçenistan'ın Ramazan Kadirov yönetimi sorumluların ailelerine de aynı suçtu isnat etmektedir. Bu durumlar karşısında güvenlik güçleri bu kişilere yönelik haksız tutuklama, gözaltı, tüm kişisel verilerinin rapor edilmesi ve evlerinin yakılması gibi eylemleri gerçekleştirmiştir.¹⁵ Dağıstan, Kabardey-Balkar, İnguşetya, Çeçenistan, Kuzey Osetya ve Karaçay-Çerkez'deki bu tarz olaylar hem yerel hükümetlere hem de Rusya Federasyonu'na karşı bir tepki yaratmaktadır. 2009 yılında Moskova Nevskiy Express Treni'nin bombalanması neticesinde büyük oranda sivil kayıpların meydana gelmesi, 2010 Mart ayında Moskova metro sistemlerine yönelik bombalı eylemde 40 kişinin ölümü, St. Petersburg'da benzer bombalı saldırılar, 28 Ağustos 2010 yılında Çeçen lider Ramazan Kadirov'un doğduğu ve yakınlarının bulunduğu köye yapılan saldırıda güvenlik gücü ve sivil halkın ölümü bunların birkaç örneğidir.

Ayrıca, "Center for Strategic and International Studies (CSIS)"¹⁶ gibi kuruluşların raporlarına istinaden cihad anlayışlı şiddet olaylarının 2007'den beri artış gösterdiği belirtilmektedir. "US Government Open Service Center" verile-

¹³ Philip P. Pan, "Opposition Figure Maksharip Aushev Gunned Down in Russia's North Caucasus", Washington Post, 25 October 2009, <http://www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2009/10/25/AR2009102501889.html?noredirect=on>. (06.08.2018).

¹⁴ Dick Marty, *Committee On Legal Affairs and Human Right Repor for Situation in the North Caucasus Region: Security and Human Rights*, Alliance of Liberal and Democrats for Europe. European Parliamentary Assembly, 2009.

¹⁵ Tanya Lokshina, "North Caucasus Panel Testimony, Human Rights Watch Russia Office", May 2010, <https://www.hrw.org/news/2010/05/06/human-rights-russia-hearing-may-6-2010>. (06.08.2018).

¹⁶ Gordon Hahn, "Russian Officials Offer Data on Counter-Jihadism Operations in 2010, Center for Strategic and International Studies, Ağustos 2010. (06.08.2018).

rine istinaden 2009 yılında 1382, 2010 yılında 1082 olay meydana gelmiştir.¹⁷ 2013 yılında 1149 kişi, 2014 yılında da 525 kişi yaralanmış ya da ölmüştür.

Halka yönelik onur kırıcı, can ve mal kaybına sebebiyet verici eylemler, terörle mücadeleye büyük zararlar vereceği gibi terörün artmasına sebebiyet vermektedir. Böylelikle terör gruplarının argümanlarının, ister istemez propaganda hâline dönmesine ve eylemlerle karşılık bulmasına neden olmaktadır. Bu durum bölgede huzur yerine daha fazla şiddete ve insan kaybına neden olmaktadır.

1.3. Türkiye'nin Demokratik Yapısı ve Dinî Anlayışının Sorunun Çözümündeki Yeri

Türkiye toprakları üzerinde Türk, Kürt, Laz, Çerkez, Abaza, Boşnak, Arnavut, Çeçen, Dağıstanlı, Oset, Lezgi, Leh, Malakan, Dürzi Pomak, Çingene, Arap, Süryani, Asuri, Yahudi, Rum ve Ermeni gibi çeşitli etnik kökenler yaşamaktadır; toplumun bazı kesimlerinde ötekileştirme anlayışı olmasına rağmen çoğunluğun vatandaşlık bilinciyle hareket ettiği söylenebilir. Yine, ülkede İslam, Hristiyanlık, Musevilik dinlerine mensup insanlar mevcuttur. Türkiye, toplumsal barışı sağlamak için cumhuriyetin kuruluşundan beri muhafazakar-laik, sağcı-solcu gibi toplumsal anlaşmazlıklar, siyasi çatışmalar, PKK ve ekonomik sorunlarla mücadele etmiştir. Demokrasi kavramına önem verildiği, halkın yöneticilerini kendisinin seçtiği, muhalefetin ülke yönetimine katkı sağlayabildiği bir yönetim şekli mevcuttur. Kendisini Batı standartlarına entegre etmeye çalışan, kalkınma önem veren, çağdaş eğitim ve sosyal politikaların uygulanması yönünde adımlar atmaya çalışan bir ülkedir. İnsan hakları, hukukun üstünlüğü ve kuvvetler ayrılığı hassasiyetleri toplumda önem verilmektedir.

İslamiyet anlayışına bakışı ve dinî inanışın yerine getirilmesi noktasında, ılımlı, radikal uçlara kaymayan ve diğer inanışlara olan bakış açısıyla İslam dininin yaşandığı bir ülkedir. Din temelli teröre sonuna kadar karşı çıkan ve her türlü mücadeleyi yerine getirmekten kaçınmayan bir ülkedir. Bu çerçevede ülke içi ve dışındaki Fırat Kalkanı Operasyonu gibi mücadele eylemlerinden kaçınmamıştır. Bunları yaparken de sivil, insan hakları, hukukun üstünlüğü ilkeleri hassasiyeti taşımaktadır ve bunu da her zaman dile getirmektedir.

Diğer taraftan, eğitime, kültür ve değerlerin tanıtımına önem verilmektedir. Özellikle din eğitimi alanında Milli Eğitim Bakanlığı, üniversiteler, Diyanet İşleri Başkanlığı faaliyetler yürütmektedir. Ayrıca kültür ve tanıtım, Türkler ve Akra-ba Topluluğu Daire Başkanlığı ve Türkiye İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) gibi kurumların öncülüğünde gerçekleştirilmektedir. Devletin eğitim, ekonomik ve kültür kurumlarının denetiminin olduğu bir sosyal ve fen eğitimi, din eğitimi, kültürel yakınlaşmayı, tanıtımı ve ekonomik katkı sağlanmaktadır.

1990'ların sonlarında Rusya ile ilişkilerin normalleşmesi, 2000'lerde özellikle AK Parti iktidarıyla Recep Tayyip Erdoğan, Vladimir Putin arasındaki dostane ilişkiler; siyasi, ekonomik, enerji, ticaret, turizm alanlarında stratejik

¹⁷ North Caucasus Incidents Database Aug 08-End Nov 10, *Open Source Center*, 2009.

politikalar ve projelere yansımaktadır. 2017 yılında yedi kez yüz yüze görüşme yapılmıştır.¹⁸ İlaveten küresel ve bölgesel meselelerde; zaman zaman karşıt tarafta olsalar, çıkarlar çatışsa da birlikte çözüm bulma arayışı gözlenmektedir. Gürcistan-Rusya çatışması, Ermenistan ve Karabağ sorunu, Kırım meselesi ve son güncel mesele olan Suriye konusunda, Astana görüşmeleri, Soçi ve İstanbul Görüşmelerini gerçekleştirmeleri ve sorunun çözümünde belli bir aşamaya gelmeleri, belirtilen argümanı destekleyecek birkaç örnek olarak gösterilebilir. Ancak bu durum Rusya ile doğru, samimi ve şüpheye yer vermeyecek şekilde diplomasi yürütülmesi ve geçmiş tecrübeler ışığında ilişkilerin tesisi ile gerçekleşmektedir.

Tüm bu değerlendirmeler doğrultusunda, birincisi; Türkiye, kendisiyle tarihsel geçmişi, dini ve etnik aidiyeti olan Kuzey Kafkasya'da, Rusya Federasyonu'na başta din temelli terör grupları olmak üzere, diğer terör gruplarının, bölgede etkinliğini kırabilecek ve sonrasında yok edebilecek katkıyı sağlayabilir. Türkiye'nin devlet kurumları başta olmak üzere özel teşebbüsler vasıtasıyla sosyal ve fen bilimleri eğitimi ile din eğitimi ve uygulanması için okul, cami ve üniversite gibi yapıların inşası ve faaliyete geçirilmesi noktasında eylem ve politikalar uygulamaktan vazgeçmeyeceği düşüncesi mevcuttur. Önceki bölümlerde de belirtilen eğitim ve cami kurumlarının açılmasının teşvik ve onayı hem Rusya hem de Türkiye için "kazan-kazan" çerçevesinde iki tarafa da yarar getirecektir. Böylece bölge halkı iyi ve doğru bir eğitim ile daha bilinçli ve bilgili olacaktır. Sonrasında da terör örgütlerine yaşamlarını bağlamayacak ve güven, huzur ve yaşam temin edilecektir. İslam anlayışı gereği insanı öldürmenin dinde yeri olmadığı ve İslam'da diğer din ve inanışlara karşı zorun değil hoşgörünün emredildiği, toplumlara tam olarak anlatıldığı takdirde bu tarz sorunların çözülmesinin kaçınılmaz olacağı değerlendirilebilir. Rusya'da dini farklılığın körüklenmemesi aksine birlikte yaşama duygusunun anlatılması elzemdir. Böylece bölgedeki halk arasında anlaşmazlıkların azalacağı ve çatışmalara meydan verilmeyeceği anlayışı yerleşebilir.

İkincisi; devlet kurumlarında hiçbir zaman bitmeyen ayrımcılığın, yolsuzluğun minimize edilmesi için eğitim ve doğru denetimlerin yapılmasının temininde Rusya yönetimi ile görüşülerek ortak nokta bulunabilecektir. Yönetimde liyakat ilkesinin gerekliliğinin karşılıklı görüşmelerde belirtilmesi ve uygulanması için eylem, plan ve projelerin belirlenmesi gerekmektedir. Her birey aidiyeti göz önüne alınmaksızın bilgi ve becerileri ile yönetime katılacak ve yaşamını idame ettirebilecektir.

Son olarak; insan hakları ihlallerinin bölgede sorunu ortadan kaldırmadığı aksine daha çok derinleştiği belirtilir. Çünkü zarar gören insanlarda intikam duygusunun oluşması olağandır. 1990'larda Türkiye'de Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde PKK ile mücadelede yaşanan insan hakları ihlalleri iddialarının bölgede devlete olan güveni zedelediği belirtilmektedir. Benzer durumun Kuzey Kafkasya'da yaşanmasında Rusya'nın sıkıntılara sebep olduğu

¹⁸ "Türk-Rus İlişkileri Uçak Krizi Öncesine Döndü", 2017, <https://tr.sputniknews.com/rusya/201712311031613880-2017-turk-rus-iliskileri-ucak-krizi-oncesine-dondu/>. (08.05.2018).

görülmektedir. Bu konuda Rusya ile ortak mekanizma kurulmasında, karşılıklı politikaların belirlenmesinde Türkiye yaşadığı sıkıntıları ve deneyimleri paylaşarak Rusya'nın doğru eylemler ortaya koymasında yardımcı olabilir.

Sorunların temel çözümünün demokrasi kavramının bölgede tesis edilmesi olduğunun Rusya'ya anlatılması ve projeler ortaya konması öngörülebilir. Demokrasinin olduğu yerde ayrımcılık kavramı ortadan kalkıp eşitlik kavramı insanların zihin ve yüreğinde yeşerebilir. Böylece etnik milliyetçilik ortadan kalkabilir.

2. Kuzey Kafkasya'da Ekonomik Yatırım ve Geri Kalmışlık

Kuzey Kafkasya'daki cumhuriyetlerde ekonomik alanda, eğitim ve sosyal politikalar alanında halktaki büyük geri kalmışlık geçim sıkıntısı yaşatmaktadır. Dahası bu sorun halkın yönetime karşı gelmesine ve isyan etmesine sebebiyet vermektedir. İlaveten bu sorunlara neden olabilecek diğer bir etmen ise eğitim şartlarının yeterli oranda sağlanamamasıdır. Eğitim eksikliği sosyal meselelerin tetiklenmesine neden olduğu ve bu durumun bölgenin sorunlarının temelini oluşturduğu belirtilebilir.

2.1. Ekonomik Sorunlar

Başkan Putin bir konuşmasında; *"Bölgenin ekonomik ve sosyal gelişmeleri ülkenin geneline göre daha azdır. Ayrıca işsizlik oranının özellikle genç nüfusta düşük olması aşırı gruplara eleman temini sağlamaktadır."* şeklinde ifadelerde bulunmuştur.¹⁹ Kendisinin yapmış olduğu tespit, sorunun ekonomik ayağını göstermesi açısından önemlidir.

Federal hükümetten sağlanan ekonomik yardımların yerel yöneticiler tarafından zimmete geçirildiği belirtilmektedir. Dahası yapılan yatırımlar, yönetici elitlerin dâhili olduğu halka yansımayan işler olduğu için halka kazanç sağlayacak bir durum söz konusu olmamaktadır. En kritik durum ise federal hükümetin bu yolsuzlukları denetlememesi, denetlemede yetersiz kadroların olması veya ilgili memurun rüşvet yolu ile işini aksatmasıdır. Bölgede yatırım yapmak isteyen devlet dışı İslam anlayışlı girişimcilerin faaliyetleri engellenmektedir. Örneğin, 2008 yılında Dağıstan'da açılan Express Bankası şeri hukuk ile yönetilmektedir. Rus Federal Bankası 2013 yılında yetersiz rapor dosyasının olması nedeniyle lisansını askıya almıştır. Ancak banka yatırım ve destek faaliyetlerini gerçekleştirecek bir kurumdur. Daha sonra faaliyete devam etmiştir ancak nakit akışı için federal banktan desteğe ihtiyacının olduğu belirtilmiştir.

Bölgede verimli geniş tarım arazileri mevcutken yönetim tarafından yeterli altyapı, lojistik hizmeti, ulaşım ağı, eğitim sağlanmamaktadır. Tarımsal destek ve krediler de yeterli oranda kullanılmamaktadır.²⁰

¹⁹ Putin, "6,5 billion (roubles) have been stolen from budget in NCFD", *Rossiyskaya Gazeta*, 9 September 2013.

²⁰ North Caucasus, "The Challenges of Integration (IV): Economic and Social Imperatives, International Crisis Group", Europe Report N 237, 7 JULY 2015, <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/caucasus/russianorth-caucasus/north-caucasus-challenges-integration-iv-economic-and-social-imperatives>. (07.05.2018).

Sanayi işletmeleri ile orta ve küçük işletmeler yeterli miktarda değildir. Hem halkın geçimini hem de ülkeye katkı sağlayacak bu tesislerin varlığı elzemdir. İşsizliğin çok olduğu bölgede bu işletmelerin varlığı hayatidir. Yapılacak olanların da belli bir etnik kesimi desteklememesi gerektiği herkesin kabul edebileceği bir gerçektir. Aksi durumda hâlihazırda mevcut olan etnik çatışmaların körüklenmesinden başka bir sonuç olmayacaktır.

Devlet tarafından sağlanan elektrik, su ve ısınma ihtiyaçlarında altyapı yeterli olamamaktadır. Halk temel ihtiyaçları olan kaynaklardan yeterli derecede istifade edememektedir. Oysaki nehirlerin çok olduğu, doğalgaz kaynakları bakımından dünyada ilk sırada olan Rusya'ya bağlı bir coğrafya olmasına rağmen bölgenin böylesi sıkıntılar ile karşı karşıya kalması halkın merkeze yönelik tepkisini artırmaktadır.

Tüm bu hizmetlerin şehirlerde yaşayan halkta yaptığı etki dağ ve kırsalda yaşayan kesimler için yarattığı etki ile kıyaslanmayacak ölçüdedir. Bölgede herkesin kabul ettiği bir gerçektir ki dağlık kesimlerde yaşayan halklar verilmekte olan hizmetlerden yeteri kadar faydalanamamaktadır. Bu kesimlerin geçim kaynakları kısıtlıdır. Devletin bu kesimlere yönelik yatırım ve destekleri yok denilecek azdır.

Kuzey Kafkasya'da bu uygulamalar ülkelerin ekonomik verilerine yansımaktadır. Rusya Federasyonu 2017 yılı resmî verilerine istinaden yapılan analizler çerçevesinde; Rusya Federasyonu'nun yıllık istihdam değerleri Federasyon'un diğer bölgelerinin nüfus oranına göre çok geride kalmıştır. Bunun sonucunda, cumhuriyet yönetimleri dışındaki yerlerde istihdam değerleri nüfusa oranla % 50'den fazla iken Kuzey Kafkasya'da % 30 civarında kaldığı hatta Çeçenistan'daki 1.414.900 nüfusa karşılık yıllık istihdamın 388 bin gibi düşük seviyelerde olduğu görülmektedir. Bunun neticesinde, bölgede % 60'lara varan işsizlik söz konusudur. Aynı durum aylık kişi başına gelir değerinde gözlenmektedir. Yedi cumhuriyette kişi başına düşen aylık ortalama gelir 15.000-25.000 ruble iken diğer bölgelerde bu oran 30.000-40.000 ruble civarındadır. İlaveten bölgesel yurt içi hâsıla oranları da diğer bölgelere oranla büyük farklılık gözlenmektedir.²¹

Üretim rakamları bölgenin değerleri ve sahip olunan kaynaklar göz önüne alındığında çok düşüktür. Diğer bölgelerle karşılaştırıldığında üretim % 80'den daha aşağı seviyelerde gözlenmektedir. Üretim tutarları ortalama 3000-32000 ruble arasında belirtilmiştir.²² Tarım üretiminde göreceli bir artışa rağmen diğer federal yönetimlere kıyasla daha az seviyelerdedir. Hatta en az iki buçuk kat farklılık mevcuttur.

Coğrafyada geri kalmışlık, sorunlar ve çatışmalardan dolayı yatırımlar etkilenmektedir. Diğer eyaletlere kıyasla aralarında iki buçuk kat fark mevcuttur.

Anlaşılacağı üzere ekonomik geri kalmışlık, yaşam standartlarındaki farklılıklar, yapılan yatırımlar resmî verilere yansımaktadır. Enerji kaynakları ve

²¹ "Federal State Statistic Service", Russia in Figures 2016, Moscow 2016, http://www.gks.ru/free_doc/doc_2016/rusfig/rus16e.pdf.

²² "Federal State Statistic Service", Russia in Figures 2016, Moscow 2016, http://www.gks.ru/free_doc/doc_2016/rusfig/rus16e.pdf.

bunların temin edildiği hatların üzerinde olmasına, verimli tarım alanları ve bu alanları sulayacak su kaynaklarının bulunmasına ve küresel bir güç olan Rusya Federasyonu'na bağlı bir bölge olmasına rağmen ekonomik sıkıntılar yaşamaktadır. Bu sorunlar halkın devlete yönelik gelecekle ilgili umutlarını köreltebilecektir. Kaynakların verimli kullanılmaması, bir şekilde farklı kanallara aktarılması bölgenin kalkınmasına olan diğer bir durumdur.

2.1.1. Yatırımlar

Kuzey Kafkasya'da mevcut yatırımlar yetersiz görülmektedir ve yapılan yatırımlar daha çok Rusya'nın ihtiyacı olan enerji, petrokimya ve ağır sanayiye yöneliktir. Tarım ve orta ölçekli sanayi yatırımlarına yönelik teşvikler ve destekler halkın ihtiyacını karşılamaktan uzaktır. Putin iktidarının sorunun nedenlerinden birini ekonomik problemler olarak belirlemesinin akabinde bölgenin kalkınmasına yönelik adımlar atmaya başlanmıştır.

Rusya, bölgedeki özel temsilci olan Aleksandr Hloponi tarafından yürütülen 2025 Kalkınma Projesi²³ kapsamında Kuzey Kafkasya'da işsizliği Federasyon'un genelinde öngörülen % 5 civarına indirme, terör sorununa çözüm bulma ve bölge halkının Rusya'ya karşı güvenini artıracak yatırımlarla politikaları gerçekleştirme vizyonunu uygulama görevi vermiştir. Böylece bölgede istikrar ve huzur olacaktır. Bu çerçevede 80,9 milyar dolarlık bir kaynak temini vaat etmiştir. Bu kaynağın sadece 7,5 milyar dolarlık kısmının federal bütçeden karşılanacağı belirtilmiştir. Geri kalan miktar özel sektör ve yerel bütçeden karşılanacaktır. Bu durumda değerlendirildiğinde belli sıkıntıların olacağı gözlenebilir. Birincisi; *"Federal bütçeden sağlanacak kaynak projeye tam olarak aktarılabilir mi?"* sorusu projenin başarısının önündeki engeldir çünkü daha önceden sağlanan federal desteklerin yerine ulaşmadığı yolsuzluk sorunu ile karşılaştığı görülmektedir, kaynağın başka kanallara aktarılması da projeye zarar verebilir. Ayrıca bunu denetleyecek mekanizmanın tam olarak tesis edilip edilemeyeceği diğer bir meseledir. İkincisi; *"Yerel bütçeden sağlanması düşünülen payın ülkelere tam olarak aktarılacak mı aktarılmayacak mı diğer bir kritiktir. Hâlihazırda, bölgenin ekonomik sorunları mevcuttur ve bu sorunlardan dolayıdır ki zaten federal yönetim % 60 - % 80 oranında destek sağlamaktadır. Üçüncüsü ise; özel sektörden sağlanması düşünülen kaynak ve yatırımlarda, bölgedeki terör olayları dikkate alındığında "Özel sektör bu yatırımları kararlı ve güvenli bir şekilde atabilecek midir?"* sorusu en önemlisidir.

İlaveten; bölgedeki yatırımlar daha çok enerji ve savunma sanayisi alanında gerçekleşmektedir. Yapılacak yatırımlar noktasında halkın bilgi birikimi yeterli görülmektedir. Elbette ki bu yatırımlar da gerçekleşmelidir; ancak halkın temel uğraşları olan orta ve küçük işletmeler gibi tarım, orta ölçekli sanayi ve ticaret faaliyetlerini ön planda tutmanın daha önemli olacağı kabul görmektedir.

²³ "Rusya Kuzey Kafkasya'nın kalkınması için 81 milyar dolar ayırdı", Aralık 2012, <http://haber-rus.com/politics/2012/12/18/rusya-kuzey-kafkasyanın-kalkinmasi-icin-81-milyar-dolar-ayirdi.html>. (08.08.2018).

Bu eylem planı çerçevesinde “Rosneft” adlı büyük Rus şirketinin Çeçenistan’ın Grozni şehrine rafineri kuracağı özel temsilci tarafından belirtilmiştir.²⁴

Bunun dışında Çeçenistan’da, ne kadar Kremlin tarafından güvenilen Kadırov iş başında olsa da bu ülkedeki işsizlik ve terör gruplarının eylemleri göz önüne alındığında ülkeye ayrı bir önem verilmektedir. Çeçenistan’da uygulanan “İşsizlik Destek Programı” doğrultusunda 456 milyon dolarlık harcama gerçekleştirildiği temsilci tarafından ifade edilmiştir. Bunun sonucunda da işsizliğin düştüğü belirtilmiştir.

Diğer bir yatırım olan Avar-Kaketi Yol Projesi ile Doğu Gürcistan’a ulaşım kolaylaşmıştır. Böylece transit taşıma, ticari ağın oluşturulmasına vesile olacağı için o topraklarda yaşayan halkların refahının artırmasına katkı sağlayabilir.

Anlaşılacağı gibi federal yönetim, sorunun çözümünde önceliği Rusya’nın çıkarlarını ön planda tutan ekonomik politikalarda görmektedir. Yönetimin sosyal ve kültürel değerleri göz ardı ettiği gözlenen bir durum söz konusudur. Halkın değer yargıları görmezden gelinmektedir. Kremlin halkın güvenine ve yaşam değerine zarar verecek eylemlere dikkat etmemektedir.

2.2. Türkiye’nin Ekonomik Yatırım Katkısı

Türkiye-Rusya ilişkilerinin temel dayanağı ekonomidir. İki ülke arasında ticaret, tarım, sanayi, enerji ve hatları ile ilgili projeler bulunmaktadır. Karşılıklı ticaretin arttığı gözlenmektedir. 2017 Kasım ayı itibarıyla iki ülke arasındaki ticaret hacmi iki katına çıkmıştır.²⁵ Turizm faaliyetleri çerçevesinde, Türkiye’nin Rus turistlere sağladığı imkânlar meyvesini vermiş ve sadece Antalya’yı 4,5 milyon Rus turist ziyaret etmiştir.²⁶ İki ülkenin devlet ve özel teşebbüs nezdinde yaptığı karşılıklı ticari yatırımlar ekonomik faydaları beraberinde getirmektedir. Bölgede yapılacak ekonomik faaliyetlere Rusya’nın izin vermesi için diplomasi yolu ile çıkarlarını zedelemekten ikna edilmesi önemlidir. Nasıl ki Rusya ile boru hattı, nükleer santral, S-400 Füze Antlaşması, tarım ve sanayi alanlarında yatırım projeleri yapılıyorsa Kuzey Kafkasya’ya yapılacak yatırımlarda da başta bölge insanına fabrika ve iş sahaları açılacak ve istihdam sağlanacaktır. Bölgede kurulmakta olan altyapı ve turizm sahalarına yönelik inşaat sektörünün diğer alanlarda da çeşitliliği ve nicelik artışını gerçekleştirmesi elzem görünmektedir. Böylece halk ekonomik sıkıntıdan dolayı devlete isyan etmeyecek ve bu doğrultuda terör gruplarına katılmayacaktır. Bölgede refah seviyesi ve halkın mutluluğu artacak ve bu durumun da Rusya’nın çıkarlarına uygun bir politika olması öngörülebilecektir. Özellikle 1990 yılından sonra savaş ve çatışmaların yarattığı tahribat göz önüne alındığında altyapı, ekonomi, kültür ve ulaşım projelerine dair yatırımlara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Bu doğrultuda bölge son yıllarda uluslararası düz-

²⁴ “Rusya Kuzey Kafkasya’ya 81 Milyar Dolar Ayırdı”, Aralık 2012, <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/rusya-kuzey-kafkasyaya-81-milyar-ayirdi-78285h.htm>.

²⁵ Emre Erşen, “2018 Yılında Türkiye-Rusya İlişkilerinde İşbirliği ve Sorun Alanları”, Ocak 2018, <https://www.haberler.com/gorus-2018-de-turkiye-rusya-iliskilerinde-10413787-haberi/>.

²⁶ “Turistler İstanbul ve Antalya’ya Koştı”, Aralık 2017, <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/ekonomi/527001.aspx>. (25.07.2018).

lemde yükselişte olan Türk şirketlerinin ilgi alanıdır. Burada yapılacak inşaat yatırımları öncelikle bölge ülkelerine ardından da Türkiye ve Rusya'ya katkı sağlayacaktır. Böylece yaşama ait alanlar yaratılacak ve Kafkas halklarına istihdam sağlanacaktır. Benzer durum tarım politikalarında da sürdürülebilir. Rusya'nın birçok tarım ürününün Türkiye'den ithal ettiği bir gerçektir. Türkiye'ye Kafkas topraklarının işlenmesinde yatırım sağlama imkânı verilmesi durumunun halkların ve Rusya'nın ekonomik çıkarlarıyla örtüşeceği düşünülebilir. İlâveten bölgede yoksulluğun yüksek olduğu, daha önce de belirtilmiştir. Bu çerçevede Türkiye'nin resmî devlet kurumu olan TİKA vasıtasıyla bölgeye ekonomik yardımların yapılacağı söylenebilir. TİKA dünyanın her köşesine ulaşabilmesi, gittiği bölgeye yardım sağlayabilmesi ve din, etnisite, ırk ayrımı gözetmeden insanların yardım ihtiyaçlarına çözüm bulabilmesinden dolayı, bölgeye yapılacak yardımları koordine etme ve sağlamada en temel kurumdur. Ancak öncelikle Rusya'nın, TİKA'ya bölgede ofis açma izni vermesi gerekmektedir. Yapılacak karşılıklı çıkarlar doğrultusundaki görüşmeler ile Rusya'nın bölgedeki gücü sarsılmadan Türkiye tarafından çıkarlarına uygun şekilde eylemler gerçekleştirilmesi olanak dâhilindedir.

3. Cumhuriyetler Arası Çatışmalar ve Aşiretler Arası Mücadeleler

Kuzey Kafkasya'daki çatışmalar ve halklar arasındaki anlaşmazlıkların temeli Çarlık Rusya'dan beri uygulanan ve Sovyetler Birliği'nin sürdürdüğü böl-yönet, sürgün, göç ve iskân politikalarıdır. Aynı politika mevcut Rusya Federasyonu yönetimi tarafından da uygulanmak istenmektedir. Milliyetçiliğin yüksek olduğu halk kitlelerinin intikam ve değerlerinden vazgeçmeme anlayışları da eklenince çatışmalar kaçınılmaz olmaktadır. İlâveten her etnik kimliğin kendi kültürünü yaşatması ve savunması da bu durumu derinleştirmektedir. Halkların kendine özgü dilsel farklılıkları iletişimleri de zorlaştırmaktadır. Böylece, önceki dönemlerde uygulanan eylem ve politikaların halklarda bıraktığı tesir ve hak arayışları adaletin olmadığı durumlarda öfke, nefret ve şiddete dönüşmektedir. Bu durumun sadece halkların kendilerine zarar vermektan başka bir işe yaramadığı aşikârdır. Aslında bu durum yönetimleri de zora sokmaktadır. Oysaki Rusya Federasyonu bir arabulucu, bir hami görevi ile faaliyet göstermekte ve bu şekilde Kafkas topraklarını yönetmeye çalışmaktadır; ancak şu belirtilmelidir ki halkın devlete olan güven ve itimadı azalabileceği azalabilir ve şiddete dönüşebilir. Bu durum hem bölge halkına hem de Rusya Federasyonu masum halkına zarar vermektan ileri gitmeyecektir. Bu doğrultuda; bölgedeki Adıgey Cumhuriyeti, Çeçen sorunu, Dağıstan iç sorunu, Karaçay-Çerkez sorunu, Kabardey-Balkar sorunu, Oset-İnguş çatışması analiz edilmelidir.

3.1. Adıgey İç Sorunu

Soğuk savaşın ardından ortaya çıkan mevcut milliyetçilik anlayışı ve bağımsızlık arayışı Adıgey Cumhuriyeti'nde de görülmektedir. Adıgey halkının ülke nüfusu içindeki oranı % 24-25 civarında olmasına rağmen Adıgeyler öz benlikleri için mücadele ve hayallerinden vazgeçmemektedirler. Etnik kökeni

Çerkez olan bu halkın ideali kendisi gibi Çerkez kökenden geldiğini iddia ettiği Karaçay-Çerkez ve Kabardin Balkar ile birlikte Abhazları da dâhil ederek Kabardey'den Karadeniz'e kadar büyük bir Çerkezistan devleti kurmaktır. Bu amaçla Kabardey-Balkar başkenti Nalçik'te Adige halk kongresi düzenlenmiş ve bu doğrultuda ilgili toprakların birleştirilme kararına varılmıştır.²⁷ Bu durum Rusya için tehdit oluştursa da Adigelerin ülkede azınlık durumunda olması bu idealin gerçekleştirilmesini engellemektedir. Dâhilinde, dünyanın birçok yerine göç etmiş Adigelerin anavatana göç etmesi için 22 Mayıs 1997 yılında yasa çıkarılmasının²⁸ ülkedeki Rus kökene yönelik etnik üstünlüğü ortadan kaldıracığı düşüncesi Rusya'da etki yaratmaktadır. Akabinde, Rusya bu sorunlu coğrafyada federal yapıyı ortadan kaldırmak istemektedir. Bu doğrultuda Kuzey Kafkas Cumhuriyetleri'nin federatif yetkisini ellerinden almak ve halkları Rus nüfusu içinde asimile etmek için uygulamalar gerçekleştirmektedir. 1998 yılında Putin Rusya Federasyonu'na dâhil olan bölgelerin sayısını azaltmak istemiştir. Bu isteğe Beslan Katliamı da eklenince reformu gerçekleştirme kararı almıştır ve Krasnador eyaleti içinde bulunan Adigelerin federal yapısını ortadan kaldırarak cumhuriyeti doğrudan federal bölgeye bağlama amacıyla adım atmak istemiştir. Karşıt adım olarak Adigey parlamentosunun kendi anayasasını kabul etmesi ve kendi içindeki Şapsığların sınırlarını farklı özel bir bölge olarak belirlemesi bölgedeki Kazak çoğunluğu rahatsız etmiştir. Bu durumda federal hükümetin reformu gerçekleştirmenin doğru olacağı kararına vardığı gözlenmektedir. Ancak bölgedeki ve dünyadaki Adige diasporası geniş çaplı gösteri, miting ve siyasi görüşmeler yapmışlardır. Böylece karar da rafa kalkmıştır.

3.2. Çeçen Sorunu

Birinci Çeçen-Rus Savaşı'ndan sonra Çeçen gruplarında başlayan sözde radikalleşme ikinci savaştan sonra artış göstermiştir. Şamil Basayev, Doku Umarov gibi örgüt liderlerinin eylemleri bu yönde gelişmektedir. Daha sonraki yıllarda Rusya muhalifleri bastırılmış ve kendisinin desteklediği Ahmet Kadırov'un seçilmesini sağlamıştır. Çeçenistan'da bu duruma karşı gelecek birçok grup mevcuttur. Bunlara sözde İslam din anlayışlı gruplar da dâhil olmuştur. Çeçenistan'da Rusya hâkimiyetini kaybetmesi demek diğer bölgelere de İslam temelli yönetimlerin gelmesi demektir. Savaştan sonra ortaya çıkan büyük yıkım, Rusya'ya duyulan öfke ve intikam sorunu tetiklemekte ve gençliğin örgütlere üye olmasına neden olmaktadır. 1990'ların son dönem Çeçen Dışişleri Bakanı olan Osman Ferzualî'nin bir beyanatındaki; *"Çeçenistan'ı din motivasyonlu örgütlerin etkisine bırakanların yabancıların rolü ve Vahhabilerin rolü olduğunu belirtiyor. Dışarıdan gelen yabancı savaşçılar gelmiştir. Ancak savaştan sonra işsizliğin olduğu bu bölgede parayla gelen gruplar insanları*

²⁷ Ufuk Tavkul, *Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2002, s. 11; Alexandre Grigoriantz, *Kafkasya Halkları: Tarihi ve Etnografik Bir Sentez*, Çev. Doğan Yurdakul, Sabah Kitapları, İstanbul 1998, s. 13.

²⁸ Güler Kalay, *Soğuk Savaş Sonrasında Eski SSCB Coğrafyasında Etnik ve Dinsel Çatışmalar*, Berikan Yayınevi, Ankara, Ocak 2013, s. 121.

*kendi örgütlerine kazandırıyordu*²⁹ ifadesi sorunun nasıl evirildiğini göstermesi açısından önemlidir. Aslında temel sebeplerden birinin, Arap ülkelerinden Rusya'ya karşı savaşıacak eleman ve kaynak temin etmekte olan Komutan Hattab'ın olduğu belirtilmektedir. Bu örgütler, Rusya Federasyonu'nun diğer bölgelerinde kanlı eylemlere yönelmektedir. Bunun önemli bir örneği, 23 Ekim 2002 tarihindeki tiyatro baskınıdır. Baskında Müslümanların dışarı çıkarılması dolayısıyla eylem dinsel ayrımcılık yanlısı olarak gösterilir. Bu tarz olaylar Hristiyanlarla Müslümanların arasındaki çatışmayı derinleştirmektedir. Daha sonraki senelerde de benzer dinsel temelli saldırı eylemleri bölgede devam etmiştir.

Diğer taraftan, Rus yanlısı Ramazan Kadirov'a bağlı güçler Çeçen direnişçilere karşı operasyon yapmaktadır.³⁰ Kendi halkına karşı yapılan saldırılar aşiretler arasında düşmanlığı körüklediğinden toplumları birbirine düşürmektedir. Ayrıca daha önce de belirtildiği gibi bu saldırılar karşısında benzerleri Kadirov'un memleketine yapılmaktadır.

2004 Beslan Katliamı benzer diğer bir vakadır. Baskın sonucunda birçok masum insan yaşamını kaybetmiştir. Olayın detaylarının tam belli olmamasına rağmen faillerinin Çeçen oldukları belirtilmektedir. 2005 yılındaki Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi İnsan Hakları Raporu'nda Çeçenistan'da hükümet karşıtlarının kaçırılması, haksız olarak belirtilen alıkonmalar ve ölümlerin çok yüksek olduğu bildirilmiştir. Bu doğrultuda Çeçenistan'da ciddi insan hakları ihlallerinin olduğu ve bu vakaların bir "felekat" olarak belirtildiği değerlendirilmektedir.³¹ Bu tarz eylemler Kuzey Kafkasya'nın diğer cumhuriyetlerine de sirayet etmektedir. Günümüzde de bu sebeplerden dolayı her yıl yüzlerce insan yaralanmakta ya da ölmektedir. Nisan 2017 tarihinde Çeçenistan'da askeri bölgeye yapılan saldırılarda birçok askerin öldürülmesi bu durumun bir örneğini teşkil etmektedir.

3.2.1. Dağıstan Hasavyurt Sorunu

Sovyetler Döneminde Çeçenler ve İnguşlar Orta Asya'ya sürgün edilmiştir. Böylece bu cumhuriyet ortadan kaldırılmıştır. Bu bölgenin topraklarında Groznenski adında bir bölge oluşturulmuş, bu uygulama gerçekleştirilirken Dağıstan'dan topraklar buraya dâhil edilmiş, önceki Çeçen-İnguş Cumhuriyeti'ne ait Hasavyurt Dağıstan'a verilmiştir. Buradan sürgün edilen Çeçenlerin yerine Lak ve Avarlar yerleştirilmiştir. 1957 yılında sürgün edilen halkların itibarları iade edilmiş ve bu halklar eski yaşadıkları yerlere dönmeye başlamışlardır. Oluşturulan bölge ortadan kaldırılmış ve eski Dağıstan toprakları geri verilmiş ancak Hasavyurt verilmemiştir. Döndüklerinde eski yerlerinde başka halkların yaşadığını gören insanlar kendi topraklarında mülteci ko-

²⁹ Atrışba Murat Bolat, "Şamil Basayev", *Kafkasya Forum*, Sayı: 4/5, Mayıs-Haziran, Temmuz-Ağustos 2006, s. 37.

³⁰ Muhammet Cihad Budak - İsmail Ermağan, "Tarihten Günümüze Çeçenistan-Rusya İlişkileri: Putin ve Kadirovlar Dönemi", *Türk Dünyası Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 235, Cilt: 119, Temmuz-Ağustos 2018, s. 201.

³¹ Güler Kalay, *a.g.e.*, s. 149-150.

numuna düşmüşlerdir. Zamanla gelişen toplumlar günümüzde birbirleriyle çatışmaya başlamışlardır. Günümüzde dahi Çeçenlerin isteklerinin devam etmesinden dolayı bölgede çatışmaların olduğu belirtilmektedir.

3.3. Dağıstan İç Sorunları

Çeşitli etnisitenin birlikte yaşadığı farklı dillerin konuşulduğu Dağıstan'da Lezgi, Avar, Kumuk, Dargi, Nogay, Tabassaranlar arasında etnik problemler mevcuttur. Her halk kendi milli çıkarlarını gerçekleştirmek için mücadele etmektedir. Her etnisitenin kendi bireylerinin yönetim kademelerine gelmesi için çatıştığı gözlenmektedir. Sovyetlerden beri gelen politikaların etkisinin günümüzde daha belirgin bir hâl aldığı görülmektedir. Sürgün edilen her etnisitenin yaşadığı topraklara başka halklar yerleştirilmiş, daha sonra yapılan hak iadeleri ile göçler tersine döndürülmüştür. Çeçenlerin yerlerine Kumuklar ve onların yerlerine de Avarlar yerleştirilmiştir. Çeçen topraklarının Dağıstan'a verilip daha sonra geri alınmasında yaşanan etnik karışıklığın sonraki dönemlerde çatışmalara dönüştüğü belirtilmektedir. Örneğin Lezgiler, Azerbaycan'daki Lezgi halklar ile birleşmek istemektedirler. Bundan dolayı bağımsızlık ilan etmek istemektedirler.

İlaveten; ekonomik sıkıntılar, bölgelerdeki önemli ticaret yolları, işletmeleri, madenler, enerji kaynaklarının etnik çatışmalarda etkisinin olduğu görülmektedir. Bunun sebebi ise artan nüfusa göre toprakların eşit ve adil bir şekilde dağıtılmamasıdır. Her etnik grup bu kaynaklar üzerinde hak iddia etmekte ve bunları elde etmek için çatışmalara neden olmaktadır.

Çatışmaların bir örneğinde, 2018 yılında da etnik milliyetçiliğin yaşatılmaya çalışıldığı değerlendirilir. 12 Nisan 2018 tarihinde Kumuk halkının Tarki Bölgesi'nden sürülmesinin yıl dönümü anılmıştır.³² Dağıstan yönetimi tarihsel olarak Kumukların yaşadığı yerlere Lakları yerleştirmiştir. Buradan kaynaklanan çatışmalar günümüzde de devam etmektedir. Laklar federal yönetimin desteğini elde etmek için günümüzde Kumukların, önde gelen liderlerinin Türkiye ziyaretinden dolayı, Türkiye tarafından yönlendirildiğini iddia etmektedir. Buradan hareketle Nogayların Dağıstan'da etnik kökeninden dolayı haksızlığa uğradığı, yönetim tarafından kötü yönetildiği belirtilmektedir. Bu duruma karşı 10 Temmuz 2017 tarihinde gösterilerin düzenlendiği basında çıkmış ve birçok göstericinin yaralandığı belirtilmiştir.³³ Aynı dönemde de Çeçenler Lakların kendi topraklarından gitmelerini talep ettikleri gösteriler düzenlemişlerdir.

Bir önceki cumhurbaşkanının istifasına etki eden etmenlerden birinin de ülkedeki etnik çatışmalar olduğu iddia edilmektedir. Bu nedenle, Putin'in yeni cumhurbaşkanına yerel gruplar arasında istikrarı sağlama görevi verdiği be-

³² Mikail Kaplan, "Seventy Years on, The Kumyk People in Dagestan are still fighting Territorial Claims", May 2018 <https://www.opendemocracy.net/od-russia/mikhail-kaplan/kumyk-people-are-still-fighting-territorial-claims>. (05.05.2018).

³³ Mikail Kaplan, "Seventy Years on, The Kumyk People in Dagestan are still fighting Territorial Claims", May 2018, <https://www.opendemocracy.net/od-russia/mikhail-kaplan/kumyk-people-are-still-fighting-territorial-claims>. (05.05.2018)

lirtilmektedir çünkü böylesi bir çatışmanın Dağıstan'dan başta Çeçenistan'a ve diğer bölgelere sirayet edeceği herkesin öngörebileceği bir durumdur. Durumu ülkede asayişli sağlayamayan bir Rusya Federasyonu yönetiminin zaafı olarak düşünecek ve kullanacak örgütler mevcuttur.

3.4. Karaçay-Çerkez İç Sorunları

Sovyetler zamanında uygulanan politikalar bu ülkede de günümüze çatışmaları taşımıştır. Ülkede Karaçaylar, Çerkezler, Ruslar, Abhazlar ve Nogaylar yaşamaktadır. 1992 yılında Abhazlar bölgeden göç etmeye başlamıştır. Dağlık alanlarda yaşayan Karaçayların bu yerlere yerleşmesi ve akabinde diğer halklara oranla nüfuslarında artış olması, ülkedeki milliyetçiliğin etkisini akrabalık bağlarını, etnik aidiyet ve ayrımcılığı körüklemiştir. Bundan dolayıdır ki Abhazlar, Çerkez ve Karaçaylar arasında anlaşmazlık ve çatışmalar meydana gelmektedir.

Diğer yandan; ülkede Adigelerin büyük Çerkez devleti kurma hayali bu ülkedeki Çerkezlerin isteği olarak görülmektedir. Diğer halklara oranla nüfus olarak azınlıkta olmasından ötürü bu hayal gerçekleşmese de böyle bir durumun ülkenin güvenliğini tehlikeye sokacağı düşüncesi ortaya çıkmıştır. Ayrıca Çerkezlerin buna yönelik faaliyet ve eylemlerinin durumu daha çok sıkıntıya soktuğu gözlenmektedir.

Diğer bir mesele ise, ülkedeki etnik nüfus oranına göre yönetim şeklinin dağıtılmasıdır. Başkanlık nüfus olarak Karaçaylarda ancak başbakanlık Çerkezlerdedir. Bakanlıklar da nüfus oranına göre dağıtılmaktadır. Lakin “*etnik kontenjan prensibi*” adı verilen bu yapılanmada da iki taraflı anlaşmazlık mevcuttur. 2008-2009 yıllarında bakanlar kurulu başkanlığına teamül gereği Çerkez biri atanması gerekirken Çerkez grubuna parlamento başkanlığı teklif edilmiş³⁴ ve bu nedenle anlaşmazlıklar çıkmıştır. Özellikle en etkili Çerkes sivil toplum örgütleri, Çerkes halkının en zengin ve etkin iki ailesiyle bağlantılı ve onlara bağımlıdır. Özellikle Karaçay-Çerkes Adige Khase'si şu anda tamamıyla Karaçay-Çerkez'in Rusya Federasyon Konseyi senatörü ve sanayi şirketi Merkürî'nin patronu olan Vyaçeslav Derev'in finansal desteğine bağımlıdır. Buna bağlı olarak Vyaçeslav Derev'in finansal veya siyasi çıkarları üzerinde herhangi bir kısıtlama olması durumunda, Adige Khase'nin organizasyon kaynakları, kitlesel mitingler, yürüyüş ve protesto eylemleri aracılığıyla devleti yönetim organlarına baskı yapmak için kullanıyor olması diğer bir sorunun kaynağını oluşturmaktadır.³⁵ Buna karşın Vyaçeslav Derev'in Rusya üst parlamento senatörlüğüne üyeliğinin Karaçay-Çerkez Parlamentosu tarafından reddedilmesi başka bir olaydır.

Görüleceği gibi sorunun temeli yönetim üzerindeki güç mücadelesi için yaşanan anlaşmazlıklardır. Bunun da en önemli nedeni etnik ve akrabalık temelli milliyetçiliktir.

³⁴ Boris Urusov, “Karaçay-Çerkez İlişkilerinde Sorunlar ve Gelecek Arayışları”, Mart 2013, <http://caucasusforum.org/2013/03/28/karacay-cerkes-iliskilerinde-sorunlar-ve-gelecek-arayislari/>. (11.05.2018).

³⁵ Boris Urusov, “a.g.m.”.

3.5. Kabardey-Balkar İç Sorunları

Sovyetler döneminde Malkarlar, Karaçaylara bağlı idi. Sonrasında halkın bir birlik olarak federasyona isyan etmeleri tehlikesini ortadan kaldırmak için kurulduğu analiz edilen bu bölge Kabardeylere bağlanmıştır. Malkarlar daha sonra Balkar olarak anılmıştır. Sovyetlerin dağılmasıyla Kabardeyler kongre düzenleyip yönetim tesis etmek istemiştir. Akabinde Malkarlar bu durumu fırsat bilip bağımsızlık için harekete geçmiştir. 1991 Kasım ayında da bağımsızlığını ilan etmişlerdir. Rusya Federasyonu'nun karşı çıkması ile bağımsızlıktan vazgeçmişler³⁶ ve daha sonra iki halk bir cumhuriyet adında birleştirilmiştir. Ancak hâlen aralarındaki huzursuzluk devam etmektedir. Balkarların cumhuriyetten ayrılma talepleri ve yönetimde Kabardinlerin etkin olması anlaşmazlık ve çatışmaları sıcak tutmaktadır.

3.6. Oset-İnguş Etnik Çatışması

Çatışmaların yaşandığı yer Prigorodny Rayonu Orconikidze şehridir. Meselelerin kaynağı yine Sovyetler dönemindeki sürgün politikalarıdır. 1944 yılında İnguşlar sürülmüş ve topraklarına Osetler yerleştirilmiştir. İnguşlar geri döndüklerinde topraklarına yerleşememişlerdir. Daha sonraki yıllarda Oset köylerine saldırılar düzenlemeye başlamışlardır. 1992 yılında Çeçenlerden ayrılmışlar ve özerk cumhuriyet tesis ettikten sonra Prigorodny rayonu için daha etkin mücadele isteği ortaya koymuşlardır. Sonraki dönemlerdeki çatışmalarda 60.000 İnguş bölgeyi terk etmiştir.³⁷ Osetler bölgenin kendilerinden alınması halinde bağımsızlık ilan edeceklerini belirtmiştir. Ancak Rusya'nın yüzyıllardır kendisinin tarafında yer alan ve dinî aidiyetleri bir olan bu halkı göz ardı etmesi mümkün değildir. Bundan dolayı şehir hâlen Osetlerin kontrolindedir. 2004 yılının Eylül ayında Osetya'da Beslan Katliamı yaşanmış ve bölge Rus güçlerinin muhafazası altına alınarak sınır geçişleri durdurulmuştur. Rusya hem hami rolünde olmuştur hem de bölgedeki çatışmaları kullanarak iki ülkede de yönetim gücünü temin etmiştir. Çeşitli görüşme ve müzakereler iki taraf arasında "Kislovodsk Antlaşması" yapılmasını sağlamıştır. Ancak sorun bölgenin statüsü ve aidiyeti ile ilgili olduğundan tam olarak çözülmemiştir. İlaveten, baskı gördüğü için göç eden İnguşların rehabilitasyonu meselesi ve bölgenin yönetim şekli üzerine anlaşmazlık devam etmektedir. Putin döneminde de sorunun çözülmesi için Duma milletvekilleri ve İnguşetya senatörü sınırın belirlenmesi için başvuruda bulunmuş fakat sorunun çözümü federal bölgenin yetkisine bırakılmıştır. 2009-2010 yılında iki ülke yönetimi arasında sorunun çözümüne dair "iyi komşuluk" geliştirme temelli anlaşmalar imzalanmıştır.³⁸ Günümüzde Osetler sorunun çözüldüğünü ancak İnguşlar sorunun çözülmediğini, insanların İnguşetya'ya çalışmaya geldiğini şehirde sorunların ve baskının devam ettiğini belirtmektedirler.

³⁶ Mithat Çelikpala, "Siyasi, Ekonomik ve Demografik Göstergeleriyle Kuzey Kafkasya", *Kafkasya Araştırmalar & Analiz*, Yıl: 1, Sayı: 1, Ekim 2005-Mart 2006, s. 44.

³⁷ Güler Kalay, *a.g.e.*, s. 168.

³⁸ Janna Tarhanova, "Oset-İnguş Anlaşmazlığı: Barış Süreci", Eylül 2016, <http://www.cerkesfed.org/2016/09/04/oset-ingus-anlasmazligibarissureci/>. (15.08.2018)

3.7. İç Meselelerinde Türkiye'nin Çözüm Yaklaşımları

Türkiye'nin, bugüne kadar Bosna, Kosova, Gürcistan, Karabağ, Filistin ve Suriye'deki anlaşmazlıklarda ortaya koyduğu çözüm arayışları etnik, dinî ve tarihi aidiyet kaynaklıdır. Kafkasya'da da halklar aracılığıyla, sorunların çözüme kavuşturulmasında aktif rol alması hem bölge halkı hem de kendisi için elzemedir. Bu doğrultuda Rusya ile diplomatik ve ortak çıkarlar doğrultusunda ve Rusya'yı ve gücünü bölgede görmezlikten gelmeyecek şekilde sorunların çözümünde rol alarak bölgeye huzurun gelmesinde ve Rusya'nın bu konuda kârlı çıkmasında katkı sağlayacağını göstermesi gerekmektedir. Türkiye, Gürcistan-Abhazya, Suriye meselelerinde ortak çözüm arayışlarında bulunduğu gibi bölge içindeki halkların birbirleriyle olan çatışmalarının çözümü için de ortak müzakere oluşturabilir. 1990 ve 2000'li yıllarda uygulanan "*Kafkas İstikrar Pakti*"³⁹ benzeri bir politikalar ve bölgesel sorunların çözümünde ortak komisyon ya da kurulun oluşturulması gibi projeler gündeme getirilmesinin iki taraf için de fayda getireceği analiz edilebilir. Meselenin toplumsal barışın sağlanması olduğu gösterilebilir. Farklılıkların bir zarar değil de fayda olduğu, farklılıklarının halklara yeni değerler kazandırdığı fikrinin yansıtılması sağlanabilir. Anlaşmazlık yaşanan halklar arasında ve bölgelerde ortak yaşama alanlarına dair projeler geliştirmek iki devlet için de sahip oldukları güçten dolayı sorun olmayacaktır. Sorunlu bölgelerde anlaşmazlıkları görmezlikten gelmek ya da gücü korumak için körüklemek devletin gücünü geliştirmez aksine aşındırır ve zamanla kendisini yıpratır. Bu durumun Rusya açısından geleceğe dönük beka sorununu ötelemekten ileriye gitmeyeceği herkesçe analiz edilebilir. Burada bölgedeki dinî ve etnik bağlarını kullanmasına izin verilirse Türkiye sorunun çözümünde; bölgedeki aşiret liderleri ve dinî yönden önde gelen insanlar ile kurulacak ortak duygu ve ifade bağları ile katkı sağlayabilir. Tabi ki çözümün Rusya ile ortak bir şekilde, Rusya'nın bilgisi dâhilinde ancak öncelikle bölge halkının çıkarları gözeticilerle gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Türkiye'nin toplumlar arasında ortak dinî ve kültürel değerleri etkileyebilecek bir potansiyeli olduğu dile getirilebilir.

Sonuç

Türkiye kendi toplumsal barışını büyük ölçüde sağlamış, tüm etnik kökenlerin birlikte yaşaması için gerekli imkân ve güven ortamını oluşturmaya çalışan bir ülkedir. Günümüzde ülke topraklarında yaşayan tüm etnik kökendeki halkları tek vatana bağlayabilmiş bir devletten söz edilmektedir. Bu durumu benimsediği ve önem verdiği insani değerlere, demokrasi ve hukukun üstünlüğü ilkelerine dayanarak yaptığı belirtilir. Uyguladığı dış politikasında öncelikle bölge insanını düşünen bir anlayışı benimsemiştir. Türkiye uluslararası platformlarda ve ikili ilişkilerde bir başka devletin toprağında gözü olmadığını sıklıkla dile getirmektedir. Türkiye'nin Rusya ile bölgenin huzur ve istikrarının sağlanmasına yönelik politika ve eylemleri öncelikle bu coğrafyadaki halkla-

³⁹ "Demirel Kafkas İstikrar Pakti İstedii", Ocak 2000, <https://www.evrensel.net/haber/119795/demirel-kafkas-istikrar-pakti-istedi>. (13.05.2018)

ra ve kendisine siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel kazançlar sağlayacaktır. Böyle ticari kazanç, ekonomik araçların çeşitlendirilmesi, bölge halklar ile kültürel, dini ve etnik bağların tesisi ve güçlenmesi sağlanacağı belirtilebilir.

Rusya hâkimiyet yönünden bölgenin mutlak otoritesidir. Rusya Kuzey Kafkasya'da on yıllarca otoritenin uygulanması amacıyla verdiği mücadelede çok fazla siyasi, askeri, ekonomik ve sosyal yaralar almış ve ciddi kayıplar yaşamaktadır. Son dönemde Türkiye ile iyi ilişkiler gerçekleştirmektedir. Bölgede tarihi, kültürel ve dini bağlar nedeniyle tecrübe sahibi Türkiye ile Kuzey Kafkasya'ya yönelik huzur, istikrar, güvenlik ve refahın geliştirilmesinde iş birliği yapılması Rusya açısından otoritesini sarsacak bir durum yaratmayacağı gözlenmektedir. Bölgede otorite zarar görmediği sürece siyasi, ticarî, askeri ve kültürel politika ve eylemler uygulanabilir ve Rus ve diğer halklar arasında dostluk bağları sağlanabilir. Rusya'nın bu topraklarda tesis edeceği iyi yönetimin ülkenin tümüne sirayet edebileceği değerlendirilebilir.

Dış politikada çıkarlar çatışabilir ancak çıkarların ortak noktada buluşturulması ve uyum sağlanması için diplomasi gibi önemli araçlar mevcuttur. Böylelikle ikili iyi ilişkiler göz önünde bulundurulduğunda ve Türkiye'nin, sahip olduğu bağlar, değerler, deneyimler, beceriler ve yumuşak gücü hesaba katıldığında Rusya'ya ikna edebilecek potansiyel ve kapasiteye sahip olduğu söylenebilir. Bunun için Türkiye'nin Kuzey Kafkasya'da Rusya'ya karşı olmadığını, bölge halklarıyla sahip olduğu ortak dini ve etnik bağları ile binlerce yıl yaşadığı devlet deneyimine dayanarak bölgenin sorunlarının çözümünde rol almak istediğini ve bunun hem bölge halklarının hem de Türkiye'nin ve Rusya'nın faydasına olacağını samimi ve açık bir şekilde belirtmesi gerekmektedir.

Kaynaklar

ALEXANDRE, Grigoriantz: *Kafkasya Halkları: Tarihi ve Etnografik Bir Sentez*, Translated by Doğan Yurdakul, Sabah Kitapları, İstanbul 1998.

BİNGÖL, Oktay: "Tarihsel Süreçte Rusya'nın Kuzey Kafkasya'ya Kontrol Stratejilerinde Geline Asama: Basarisizlik ve Terör." *Karadeniz Arastirmalari*, no. 37 (2013): 140.

BOLAT, Atrişba Murat: "Şamil Basayev", In *Kafkasya Forum*, 37, 2006.

BUDAK, Muhammet Cihad - ERMAĞAN, İsmail: "Tarihten Günümüze Çeçenistan-Rusya İlişkileri: Putin ve Kadirovlar Dönemi."

CAŞIN, Mesut Hakkı: *Novgorod Knezliği'nden XXI. Yüzyıla Rus İmparatorluk Stratejisi*, Okumuş Adam Yayınları, 2015.

"Federal State Statistic Russia in 2018." http://www.gks.ru/bgd/regl/b18_06/Main.htm.

STAVRAKİS, Peter J - Joan DeBardeleben - Joseph Laurence Black - Larry Black - Jodi Koehn: *Beyond the Monolith: The Emergence of Regionalism in Post-Soviet Russia*, Woodrow Wilson Center Press, 1997.

ÜLGER, İrfan Kaya: *Putin'in Ülkesi Yeni Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi Rusya Azinlikleri*, Seçkin Yayınları Sosyal Bilimler, 2015.

ÇELİKPALA, Mithat: "Siyasi, Ekonomik ve Demografik Göstergeleriyle Kuzey Kafkasya", *Kafkasya Dergisi*, no. 1 (2006): 44.

"Demirel Kafkas İstikrar Paketi İstediyi", <https://www.evrensel.net/haber/119795/demirel-kafkas-istikrar-pakti-istedi>.

ERŞEN, Emre: "2018 Yılında Türkiye-Rusya İlişkilerinde İşbirliği ve Sorun Alanları", <https://www.haberler.com/gorus-2018-de-turkiye-rusya-iliskilerinde-10413787-haberi/>.

“Federal Law of the Russian Federation on the Procedure for Exit from the Russian Federation and Entry into the Russian Federation”, <http://www.refworld.org/docid/3ae6b50324.html>.

“Federal State Statistic Russia in 2018,” http://www.gks.ru/bgd/regl/b18_06/Main.htm.

HAHN, Gordon: “Russian Officials Offer Data on Counter-Jihadism Operations in 2010.”

HAUER, Neil: “An Uncertain Year Ahead for the North Caucasus, Terrorism Monitor”, *Terrorism Monitor*, 16, no. 5 (2018): 8.

“Kafkas Emirliği İşid’le Çatışmaya Girdi”, <http://ajanskafkas.com/genel/kafkasya-emirligi-isdile-atisma-ya-girdi/>.

KALAY, Güler: *Soğuk Savaş Sonrasında Eski SSCB Coğrafyasında Etnik ve Dinsel Çatışmalar*, Berikan Yayınevi, Ankara 2013.

KAPLAN, Mikail: “Seventy Years on, the Kumyk People in Dagestan Are Still Fighting Territorial Claims”, *Open Democracy*, 2018.

LOKSHİNA, Tanya: “North Caucasus Panel Testimony, Human Rights Watch Russia Office”, Human Right Watch, 2010.

MARTY, Dick: “Repor for Situation in the North Caucasus Region: Security and Human Rights”, 1-17, Committee on Legal Affairs and Human Rights: European Parliamentary Assembly, 2009.

“Moskova Metrosunda Çfte İntihar Saldırı”, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/03/100329_moscow.

“North Caucasus Incidents Database Aug 08-End Nov 10”, *Open Source Center*, 2009.

“North Caucasus: The Challanges of Integration (Iv): Economic and Social Imperatives”, Europe Report: International Crisis Group, 2015.

PAN, Philip P.: “Opposition Figure Maksharip Aushev Gunned Down in Russia’s North Caucasus”, *Washington Post*, 2009.

“Putin: 6,5 Billion (Roubles) Have Been Stolen from Budget in Ncfd”, *Rossiyskaya Gazeta*, 2013.

“Rusya Kuzey Kafkasya’nın Kalkınması İçin 80 Milyar Dolar Ayırdı”, <http://haberrus.com/politics/2012/12/18/rusya-kuzey-kafkasyanın-kalkinmasi-icin-80-milyar-dolar-ayirdi.html>.

“Rusya Kuzey Kafkasya’ya 81 Milyar Dolar Ayırdı”, <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/rusya-kuzey-kafkasyaya-81-milyar-ayirdi-78285h.htm>.

SAGRAMOSO, Domitilla: “Violence and Conflict in the Russian North Caucasus”, *International Affairs* 83, no. 4 (2007): 697.

TARHANOVA, Janna: “Oset-İnguş Anlaşmazlığı: Barış Süreci”, <http://www.cerkesfed.org/2016/09/04/oset-ingus-anlasmazligibaris-sureci/>.

TAVKUL, Ufuk: *Etnik Çatışmaların Gölgesinde Kafkasya*, Ökütüken Yayınları, 2002.

“Turistler İstanbul ve Antalya’ya Koştı,” <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/ekonomi/527001.aspx>.

“Türk-Rus İlişkileri Uçak Krizi Öncesine Döndü”, <https://tr.sputniknews.com/rusya/201712311031613880-2017-turk-rus-iliskileri-ucak-krizi-oncesine-dondu/>.

URUSOV, Boris: “Karaçay-Çerkez İlişkilerinde Sorunlar ve Gelecek Arayışları”, <http://caucasusforum.org/2013/03/28/karacay-cerkez-iliskilerinde-sorunlar-ve-gelecek-arayislari/>.

“Federal State Statistic Service Russia in Figures 2016”, Moscow 2016, http://www.gks.ru/free_doc/doc_2016/rusfig/rus16e.pdf.